

УДК (092):[595+577.4] [Barsov V. A.]

© 2002 р. В. М. ГРАМА

ЛЮДИНА, ЩО ДО ФАНАТИЗМУ ЗАКОХАНА В ПРИРОДУ (ПАМ'ЯТІ В. О. БАРСОВА)

Відчуття гіркого болю залишилося в серцях харківських ентомологів після сумної звістки про раптову смерть нашого колеги – провідного ентомолога України, лепідоптеролога, еколога, біогеоценолога, природоохоронця, педагога, кандидата біологічних наук, доцента кафедри зоології та екології Дніпропетровського національного університету Віктора Олександровича Барсова.

Діапазон його наукових інтересів був досить широкий:

- 1) фауна і екологія лускокрилих, жуків та інших комах і безхребетних Присамар'я;
- 2) структура лісових і степових біогеоценозів;
- 3) охорона, реакліматизація та зоокультура комах, безхребетних;
- 4) вплив антропогенної діяльності на лісові, степові та водні екосистеми;
- 5) біоекологія та годування златогузки (тема кандидатської дисертації);
- 6) формування зоокомплексів на рекультивованих землях;
- 7) ґрунтова ентомофауна;
- 8) екотоксикологія;
- 9) методика біоценологічних досліджень;
- 10) зооіндикація ґрунтів;
- 11) зоологічна типологія лісів;
- 12) екологічна освіта й виховання.

Майже половина наукових праць В. О. Барсова присвячена вивченню фауни та екології комах і безхребетних Присамар'я, структурному аналізу біогеоценозів степових цілин, байрачних лісів Дніпропетровщини, а також питанням охорони, реакліматизації, зоокультури рідкісних та зникаючих видів комах та інших безхребетних. За останній період його життя виділяються публікації, що присвячені інвентаризації видового складу комах природно-заповідного фонду Дніпропетровської області, зокрема новоствореного Дніпровсько-Орельського заповідника та заказника «Кодимський».

Класичними слід вважати праці, що присвячені типологічній класифікації лісів, розробленої на основі аналізу екологічної структури безхребетних, зоодіагностики ґрунтів, а також роботи з кадастрової характеристики наземної ентомофауни степових біогеоценозів Присамар'я, що дають ключі для моніторингової оцінки території при формуванні природно-заповідного фонду того чи іншого регіону.

Оригінальним є також праці з методики біоценологічних досліджень, в яких викладено принципи використання простих показників системної спільності, способів розрахунку, перетворення та інтерпретація екологічних даних та їх обліку при оцінці щільності та агрегативності.

Особняком серед наукових праць слід виокремити публікації, що присвячені проблемам екологічної освіти та виховання, які по суті є перехідною ланкою до другого напрямку творчої діяльності В. О. Барсова.

Другий напрям творчої діяльності В. О. Барсова – навчальна, науково-методична, педагогічна та виховна робота. Ним та за його участю видруковано багато праць (методичних вказівок, навчальних посібників, лабораторних практикумів) з вивчення курсу зоології безхребетних, навчальної практики з вивчення ентомофауни та зоології безхребетних, зоогеографічних особливостей фауни України, до виконання курсових і дипломних робіт зооекологічної тематики. Його «Методические указания к изучению темы «Редкие и исчезающие беспозвоночные Приднепровья в курсах «Рациональное природопользование» и «Охрана окружающей среды»», що були розроблені ним разом з А. Ф. Пилипенком і А. М. Корабльовим, слід розглядати як зразок і взірць навчального посібника для будь-якого регіону. В ньому приведено короткі відомості про 95 рідкісних видів безхребетних, переважно метеликів, як індикаторів природних біоценозів (лісових, степових, лучних, водних).

Із довідкових видань варто назвати російсько-український зоологічний словник та покажчик наукових, навчальних та методичних праць кафедри зоології і екології, що дає уявлення про обсяг наукової продукції творчого колективу, в якому самовіддано працював В. О. Барсов.

Улюбленою темою Віктора Олександровича були степові ценози, які він ласкаво називав «степові цілинки», і звичайно ж – метелики, яких він вивчав упродовж свого життя, починаючи з дитячих років.

Його вчителями і наставниками були Олександр Топчієв, Леонід Апостолов, Степан Бровко, професори Леонід Володимирович Рейнгард, Олександр Люціанович Бельгард.

В. О. Барсов був тісно пов'язаний з Харківським університетом. Тут він у 1973 р. захистив кандидатську дисертацію. Його опонентами були професор С. І. Медведєв і О. З. Злотін. Він постійно контактував з В. С. Солодовниковою та з колегами-лепідоптерологами О. С. Лисецьким, В. Г. Міннялом, Д. Ю. Москаленком.

Будучи у відрядженні в Дніпропетровську, я також мав щастя спілкуватися з цією неординарною прекрасною людиною, бував у гостях у нього вдома.

У 1980 році мені прийшлося працювати на Самарському стаціонарі у складі Комплексної експедиції під керівництвом професорів Олександра Люціановича Бельгарда та Анатолія Павловича Травлєєва, і тоді я ближче познайомився з методами роботи В. О. Барсова, які знайшли своє відзеркалення в численних його публікаціях. По суті, він був головним і безпосереднім виконавцем біоценологічних досліджень тих розділів, що стосуються блоку безхребетних тварин. Дослідником він був пунктуальним і обов'язковим. До своїх колег і до студентів ставився шанобливо і доброзичливо, завжди допомагав порадами своїм молодим колегам Л. Л. Вищипан (Андрюшиній) і А. С. Белоконь, які невдовзі захистили дисертаційні роботи.

Улюбленим заняттям в експедиції була ловля нічних комах на ультрафіолетову лампу. Мені декілька разів приходилося бути свідком «нічного полювання» на метеликів. Однієї похмурої ночі до нас «завітав» олеандровий бражник. До колекції його ми не взяли: Віктор Олександрович дотримувався етичного правила – не брати метеликів надміру, не чіпати тих, що мають пошкоджені крильця, охороняти рідкісних метеликів.

Була ще одна риса у Олександра Вікторовича. Він щедро ділився своїми знаннями не тільки з студентами університету, а й школярами, які щедро любили рідну природу. Щоб не бути голосливим, звернувся до рядків статті «Захоплення вченого» дніпропетровського журналіста Івана Шаповала, написаних ще у 1977 році:

«... на біологічному факультеті діє школа біологів у кількості 50 юнаків [пізніше – Мала Академія – В. Г.]. Це головним чином, учні 7–9 класів. Заняття в цій школі проводять асистенти, доценти і професори університету... Чимало пристрасних любителів природи знають стежку до дому Віктора Олександровича Барсова. Він не шкодує для них часу: годинами просиджує у колі допитливих юнаків. Не дивно, що деякі учні Барсова вже подають надії стати в майбутньому студентами біологами» (Шаповал, 1977: С. 22). А для учнів 10-го класу з поглибленим вивченням біології він написав рекомендації з методики проведення лабораторних робіт.

Віктор Олександрович Барсов був палким природоохоронцем, у своїх численних публікаціях він закликав любити і берегти цю рідну землю. Не випадково, в заголовок цього короткого нариса винесли рядки І. Шаповала – «людина, що до фанатизму захохана в природу». Таким він запам'ятався для всіх, хто мав щастя спілкуватися з Віктором Олександровичем.

Вічна йому пам'ять!

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Шаповал І. Захоплення вченого // Рідна природа. – 1977. – № 2. – С. 21–22. С. 21: На фото: В. О. Барсов.

Харьковское отделение Украинского энтомологического общества

Поступила 19.10.2001

UDC (092):[595+577.4] [Barsov V. A.]

V. M. GRAMA

THE MAN, WHO IN LOVE WITH A NATURE UP TO FANATICISM (IN THE MEMORY OF V. A. BARSOV)

Kharkov Department of Ukrainian Entomological Society

SUMMARY

Data about scientific and pedagogical activities of V. A. Barsov is given.

1 refs.